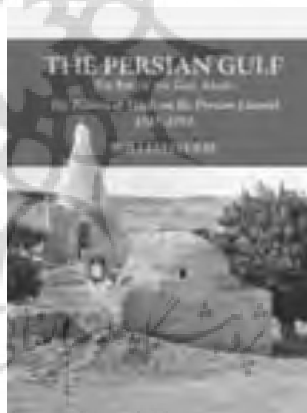

کاوش برپهنه‌ها جنوب خلیج فارس

• مرضیه سلیمانی

- The Persian Gulf: The Rise of the Gulf Arabs
- Author: willem Floor
- Publisher: Mage Publishers
- Language: English
- Paperback: 388 Pages
- ISBN: 1933823186

ویلم فلور در ایران نام شناخته شده‌ای است. او در سال ۱۹۴۲م (۱۳۲۱ ش) در هلند به دنیا آمد، در دانشگاه اوترخت اسلام‌شناسی، فارسی و عربی آموخت و مدرک دکترای خود را با عنوان «پیشه‌ها و حرفه‌های ایرانیان در دوران قاجار» از دانشگاه لیدن دریافت کرد. او به زبان‌های هلندی، فارسی، عربی، انگلیسی، آلمانی، فرانسه، ایتالیایی، اسپانیایی، پرتهالی، روسی و یونانی مسلط است و با زبان‌های اوستایی و پهلوی و ترکی نیز آشنایی دارد. حوزه‌ی دانش و فعالیت او تاریخ ایران، به ویژه دوران صفوی، است و درخصوص مسائل و منابع خلیج فارس آثار پرارزشی را نگاشته و به چاپ رسانده که از جمله آن‌ها بیست کتاب «تک نگاشت»^۱ و یک‌صد مقاله - در زمینه‌ی تاریخ ایران - حائز اهمیت است.

نخستین کتاب فلور که سند تاریخی مهم و معتبری قلمداد می‌شود، مجموعه سندهای دولتی هلندی‌ها درباره‌ی رابطه‌ی ایران صفوی و هلند است. خود او درباره‌ی داستان تألیف این کتاب می‌گوید: «محل کار من در بانک جهانی رو به روی سازمان بایگانی راکد هلند بود. ظهرها، وقت ناهار، به سازمان بایگانی می‌رفتم و یادداشت‌برداری می‌کردم. روزهای تعطیل را هم در آن‌جا سپری می‌کردم... پس از مدت‌ها یادداشت و تحقیق، اطلاعات موجود را دسته‌بندی و سازمان‌دهی کرده و به صورت کتابی مستند به چاپ سپردم.»^۲ بهداشت همگانی در عهد قاجار، از جمله دیگر آثار اوست. به گفته‌ی فلور: «در دانشگاه لیدن ابزارهای متعددی از آرایشگران دوره‌ی قاجار وجود داشت که من در ماه ژوئن سال ۲۰۰۲ آن‌ها را دیدم و فکر کردم که این ابزارها می‌توانند موضوع جالبی برای نگارش یک مقاله باشند. قصد من نوشتن یک مقاله‌ی ده صفحه‌ای بود، اما ناگهان با کتابی ۳۰۰ صفحه‌ای رو به رو شدم.»

از میان آثار ویلم فلور عناوین زیر از بقیه مشهورترند:

- ۱- سبزی‌های بازار گانی میان ایران و هلند: ۱۷۱۲ تا ۱۷۱۸.^۳ دانشگاه دورهام (مرکز مطالعات خاورمیانه و مطالعات اسلامی)، ۱۹۹۸، ۶۲ صفحه.
- ۲- شرکت هند شرقی هلند و دیپول سند در سده‌های هفده و هجده برپایه‌ی سندهای اصلی هلندی.^۴ لک‌ویرسا، ۱۹۹۳، ۹۷ صفحه.
- ۳- اشغال ایران صفوی به دست افغان‌ها: ۱۷۲۱ تا ۱۷۲۹.^۵ پیترز، ۱۹۹۸، ۳۸۹ صفحه.
- ۴- تاریخ مالیاتی ایران در دوران صفویه و قاجار: ۱۵۰۰ تا ۱۹۲۵.^۶ بیلیو تک‌پرسیکا، ۲۰۰۰، ۵۷۳ صفحه.
- ۵- بنیادهای حکومت صفویان.^۷ مزد(کالیفرنیا)، ۲۰۰۱، ۳۴۰ صفحه.

۴- براژ جان. ترجمه‌ی عبدالرسول خیراندیش، ۱۳۸۸ (آبادبوم).
 ۵- ظهور و سقوط بوشهر، ترجمه حسن زنگنه، ۱۳۸۸ (طلوع دانش).
 ۶- نظام قضایی عصر صفوی. ترجمه حسن زندیه، ۱۳۸۵، (پژوهشکده حوزه و دانشگاه).
 ۷- نظام قضایی عصر قاجار و پهلوی. ترجمه امین بنانی و حسن زندیه، ویراستار: محمد مهدی معلمی، ۱۳۸۸ (پژوهشکده حوزه و دانشگاه).
 ویلم فلور در سال ۱۳۷۸ جایزه‌ی کتاب سال را از رئیس‌جمهور وقت ایران دریافت کرد. پژوهش‌های او در حوزه ایران‌شناسی و به ویژه فرهنگ و تاریخ نواحی جنوبی ایران بی‌نظیر است و بررسی همه آن‌ها مجال مفصل می‌طلبد. اما آن‌چه که به تحقیق ما مربوط می‌شود، آثاری است که فلور درباره خلیج فارس نوشته و از آن میان، خلیج فارس: شکل‌گیری اعراب خلیج فارس را مورد واکاوی قرار می‌دهیم.

فلور این کتاب را در ۳۸۸ صفحه، یک مقدمه، هفت فصل، سه ضمیمه، یک موخره، یک کتاب‌شناسی و یک نمایه تنظیم کرده است. آن‌گونه که در مقدمه اثر آمده، تاریخ خلیج فارس در طی قرن هجدهم، محور اصلی مباحث کتاب است و این پژوهش در حقیقت، مکمل اثر دیگر فلور است که با عنوان خلیج فارس: تاریخ سیاسی و اقتصادی پنج شهر بندری از ۱۵۰۰ تا ۱۷۳۰ میلادی منتشر شده است. در عین حال، تغییر مکان و مسیر مبادلات تجاری ایران، از سواحل شمالی به سواحل جنوبی، حضور شرکت‌های هلندی و سپس انگلیسی در خلیج فارس و ظهور حاکمان محلی و غلبه سیاسی آن‌ها بر منطقه را مطرح نظر قرارداده و ظهور یا تثبیت قبایل عرب در مسقط، قواسیم در هرمز، بنی کعب یا کعبی‌ها در کارون، شیخ ناصر در بوشهر و بحرین، میر مهنّا در دشتستان و... را واکاوی می‌کند و در نهایت به کمپانی هند شرقی در بمبئی می‌پردازد.

او معتقد است سواحل و جزایر جنوبی خلیج فارس یعنی بحرین و عمان، از عهد شاپور ذوالاکتاف کاملاً تحت اداره ایرانیان بود و همچنان تا ظهور اسلام و انقراض سلسله ساسانی به مملکت ایران منضم بود^{۱۳}. اوضاع و احوال بحرین و عمان در ایام خلفاء استیلای دیلمان بر جزایر خلیج فارس (۳۵۴ - ۴۴۷)، غلبه سلجوقیان از ۴۵۶ تا حدود ۵۸۳ هجری، اتابکان فارس، آل مظفر و تیموریان، دوران تسلط پرتغالی‌ها (۹۱۲ - ۱۰۳۱ هجری)، شورش مردم جزایر و سواحل بر ضد پرتغالی‌ها، پادشاهان صفوی و اخراج پرتغالی‌ها، فتح هرمز به دست شاه عباس در سال ۱۳۰۱، استیلای نادرشاه افشار بر جزایر و سواحل خلیج فارس، و سرانجام دوران کریم‌خان زند به طور مختصر در مقدمه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پس از آن فصل اول کتاب با عنوان «نیروی دریایی ایران در خلیج فارس و در طی قرن ۱۸» آغاز می‌گردد. این فصل از دوازده بخش فرعی تشکیل شده و موضوعاتی همچون «اعتماد ایران به نیروی دریایی بیگانه»، «فشار عمان و حمله به جزایر و آبادی‌های ساحلی ایران» (ص ۴)، «تصمیم نادر شاه برای ایجاد یک ناوگان سلطنتی» (ص ۸)، «حمله نیروی دریایی ایران به بصره»، «واکنش‌ها در بحرین» (ص ۱۲)، «فشار کشتی‌های هلندی و یاری آن‌ها در سرکوب یک شورش» (ص ۱۶)، «آغاز کشتی‌سازی در بوشهر، به فرمان

۶- پیشه‌های سنتی در ایران قاجاری، ۱۸۰۰ تا ۱۹۲۵. مزدا، ۲۰۰۳، ۵۰۷ صفحه.
 ۷- کشاورزی در ایران قاجار. میج، ۲۰۰۳، ۶۹۲ صفحه.
 ۸- نخستین سبزی‌های بازار گانی ایران و هلند: حمله به جزیره‌ی قشم در سال ۱۶۴۵. مزدا، ۲۰۰۴، ۲۸۰ صفحه.
 ۹- بهداشت همگانی در ایران قاجاری. میج، ۲۰۰۴، ۲۷۰ صفحه.
 ۱۰- تاریخ تئاتر در ایران. میج، ۲۰۰۵، ۳۴۰ صفحه.
 ۱۱- نقاشی‌های دیواری و دیگر هنرهای پیکرین دیواری در ایران قاجار. مزدا، ۲۰۰۵، ۲۲۱ صفحه.
 ۱۲- خلیج فارس: تاریخ سیاسی و اقتصادی پنج شهر بندری: ۱۵۰۰ تا ۱۷۳۰. میج، ۲۰۰۶، ۶۶۰ صفحه.
 ۱۳- خلیج فارس: شکل‌گیری اعراب خلیج فارس. میج، ۲۰۰۷، ۳۸۸ صفحه.
 ۱۴- کار و صنعت در ایران: ۱۸۵۰ تا ۱۹۴۱. میج، ۲۰۰۹، ۲۱۲ صفحه.
 ۱۵- صنف‌ها، بازارگان و عالمان دینی در ایران سده‌ی نوزدهم میلادی. میج، ۲۰۰۹، ۲۹۲ صفحه.

۱۶- ظهور و سقوط نادرشاه: گزارش‌های شرکت هند شرقی هلند ۱۷۳۰ تا ۱۷۴۰. میج، ۲۰۰۹، ۲۹۲ صفحه.
 ۱۷- ورود منسوجات به ایران عهد قاجار: روسیه در برابر بریتانیای بزرگ و نبرد برای چیرگی بر بازار ایران. مزدا، ۲۰۰۹، ۲۱۲ صفحه.
 ۱۸- خلیج فارس: ظهور و سقوط بندر لنگه. میج، ۲۰۱۰، ۲۰۰ صفحه.
 همچنین ویلم فلور آثاری را از فارسی و دیگر زبان‌ها به انگلیسی ترجمه کرده است:

۱- دستورالملوک: دستنامه دولتی صفویان.^{۱۴}
 نویسنده: محمد رفیع‌الدین انصاری، ترجمه با همکاری محمد حسن فغفوری، مزدا، ۲۰۰۶، ۳۵۵ صفحه.
 ۲- سفرهایی در شمال ایران: ۱۷۷۰ تا ۱۷۷۴.^{۱۵}
 نویسنده: ساموئل گوتلیب گملین (روسی)، میج، ۲۰۰۷، ۳۸۱ صفحه.
 ۳- عنوان‌ها و یادش‌ها در ایران عصر صفوی.^{۱۶} نویسنده: میرزاتقی ناصر. میج، ۲۰۰۸، ۳۳۷ صفحه.
 ۴- سفر به ایران و قفقاز در سال‌های ۱۶۳۷ و ۱۶۵۴.^{۱۷} نویسنده: اولیا چلبی (اهل عثمانی). ترجمه با همکاری حسن صدرحاج سید جواد. میج، ۲۰۱۰، ۲۷۹ صفحه.
 ۵- تأدیب‌النساء و معایب الرجال (دو رساله قاجاری). ترجمه با همکاری حسن صدرحاج سید جواد. انتشارات دانشگاه سیراکیوز، ۲۰۱۰، ۱۷۶ صفحه.
 از جمله کتاب‌های فلور که در ایران و به زبان فارسی ترجمه شده‌اند عبارتند از:
 ۱- صنعتی شدن ایران از ۱۹۰۰ تا ۱۹۴۱. ترجمه‌ی دکتر ابوالقاسم سری، ۱۳۸۱.
 ۲- دیوان و قشون در عصر صفوی. ترجمه‌ی کاظم فیروزمند، ۱۳۸۸ (آگه).
 ۳- سلامت مردم در ایران قاجار. ترجمه‌ی ایرج نبی‌پور، ویراستار: الهام صیدالی، ۱۳۸۷ (دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر).

در مورد تشکیل اولین نیروی دریایی ایران در خلیج فارس - در زمان نادرشاه - نویسنده اهم اطلاعات خود را از کتاب ایران و قضیه ایران لرد کرزن و تحقیقات لاکهارت، نویسنده معروف انگلیسی، اقتباس کرده است

خلیج فارس

فصل همچنین بخش‌های مربوط به میر مهنا جالب و خواندنی است. میر مهنا به عنوان حاکم بندر ریگ و جزیره خارک از هلندی‌ها اجازه بهای خارک را مطالبه نموده بود. پس اختلاف بین آن‌ها بالا گرفت. نمایندگان شرکت‌های انگلیسی هم از نقشه‌های کریم‌خان زند برای سرکوبی میر مهنا پشتیبانی نکردند چون موجب بهبودی وضعیت رقیبان هلندی آن‌ها می‌شد. در سال ۱۷۶۶ میر مهنا که با کمک‌های پنهانی انگلیس موفق شده بود کشتی‌های بازرگانی خود را به ناوهای توپدار تبدیل نماید، قوای خود را در جزیره خارک پیاده کرد و پس از یک نبرد کوتاه موفق به تسخیر دژ هلندی‌ها شد. با این کار، آن‌ها را نه تنها به ترک جزیره، که عملاً به ترک تمام خلیج فارس واداشت.^{۲۵}

در مورد تشکیل اولین نیروی دریایی ایران در خلیج فارس - در زمان نادرشاه - نویسنده اهم اطلاعات خود را از کتاب ایران و قضیه ایران لرد کرزن و تحقیقات لاکهارت، نویسنده معروف انگلیسی، اقتباس کرده است. در آن جا می‌خوانیم که وظیفه تشکیل اولین نیروی دریایی ایران به عهده یکی از سرداران نادرشاه به نام «لطیف‌خان» محول شده. سمت او را نیز «دریایی‌گی» یا «دریاسالار» ذکر کرده‌اند. در عین حال، در کتاب کلید خلیج فارس نوشته شادروان سرلشگر غلامحسین مقتدر در این باره آمده است: بزرگ‌ترین اشکالی که لطیف‌خان برای ایجاد بحریه جنوب با آن مواجه شده، امتناع شرکت‌های هند شرقی انگلیس و هلند از فروش یا اجازه دادن کشتی به ایران بوده است. زیرا اولاً تمام کشتی‌ها به خود شرکت تعلق داشته و نمایندگان آن در بندرعباس اجازه فروش آن را نداشتند، و در ثانی، هر دو شرکت شعباتی در بصره و مسقط دایر و با عثمانی‌ها و اعراب داد و ستد می‌نمودند.^{۲۶}

فصل پنجم «هلند در جزیره خارک: یک حادثه تجاری» نام گرفته است. در این جا داستان از ورود هلندی‌ها به هندوستان و منطقه خلیج فارس، در اواخر قرن شانزدهم، آغاز می‌شود، با رقابت هلند و انگلستان ادامه می‌یابد و با برتری هلند پایان می‌یابد. نویسنده عنوان می‌کند که با مرگ شاه عباس اول موقعیت هلندی‌ها بهبود یافت. هلندی‌ها تجارت خانه انگلیسی‌ها در بندر بصره را به توپ بستند و از شاه عباس دوم خواستند که امتیازات تجارتهای انگلستان را ملغی کند اما وی حاضر به این کار نشد.

در مقابل، نادرشاه که در سال ۱۱۰۹ م (۱۷۳۰ ش) به تخت سلطنت جلوس کرد، توجه خاصی به تجدید حاکمیت ایران بر سواحل خلیج فارس و دریای خزر مبذول می‌داشت. طرح او ایجاد دو نیروی دریایی قوی، یکی در جنوب و یکی در شمال، بود.^{۲۷}

ارائه گزارشی از تجارت‌خانه‌های هلندی، کالاها و اجناس مورد معامله،

نادرشاه، «شکست و ناکامی ناوگان سلطنتی» (ص ۲۱) و... را در بر می‌گیرد. فصل دوم «گزارشی توصیفی پیرامون خلیج فارس و ساکنان آن در سال ۱۷۵۶» نام دارد و شانزده صفحه را به خود اختصاص داده. در این فصل، خواننده با نام نخستین اروپائیان معروفی مواجه می‌شود که از خلیج فارس دیدن کردند: ژان باپتیست تاورنیه فرانسوی، شوالیه شاردن، دن گارسیا دوسیلوا فیگوره (اهل اسپانیا)، سر توماس هربرت انگلیسی، ژ. اماندلسو، تونت هلندی، دکتر ژفریه، لوبرن و دیگران.

«زوال بندرعباس بین سال‌های ۱۷۴۷ تا ۱۷۶۳: پایان یک عصر» عنوان فصل سوم کتاب است. نویسنده در این قسمت ۲۴ مبحث را مورد کاوش قرار داده که از جمله آن‌ها عبارتند از: «امید به احیای تجارت به خاطر تغییر رژیم» (ص ۴۰)، «ملاعلی شاه و مخالفت او با میرزا ابوطالب - حکمران جدید» (ص ۴۴)، «ادامه نامنی‌ها در بندرعباس»، «متحدین ملاعلی شاه» (ص ۴۸)، «رابطه موقت سیاست و تجارت» (ص ۵۰)، «مذاکره ملاعلی شاه، هلند و انگلیس در مورد انتقال به جزیره» (ص ۵۲)، «جدایی موقت هلند از بندرعباس»، «کنترل لارستان توسط ناصرخان و غلبه او بر ملاعلی شاه و بندرعباس» (ص ۵۸)، «بازگشت کمپانی هند شرقی به بندرعباس» (ص ۶۲)، «بازگشت ناصرخان به بندرعباس و انتصاب دوباره ملاعلی شاه»، «کریم خان، تحمیل اراده و وضع مالیات بر نواحی ساحلی ایران» (ص ۶۸)، «کمپانی هند شرقی بندرعباس را ترک می‌کند» (ص ۷۲)، «حمله نیروهای فرانسوی و غلبه بر بندرعباس» (ص ۷۴)، «هرج و مرج در بندرعباس» (ص ۷۵)، «دزدان دریایی» (ص ۷۹)، «بندرعباس به یک دهکده ماهی‌گیری تبدیل می‌شود» (ص ۸۴)، «تجارت و فراز و فرود آن» و...

«ظهور و سقوط جزیره خارک» (۱۷۷۰ - ۱۷۸۴)، در فصل چهار کتاب مورد بررسی قرار گرفته. این فصل ۹۴ صفحه است و از ۲۳ بخش فرعی تشکیل شده است. «مسائل و مشکلات هلند در بصره»، «طرح پیشنهادی برای پروژه خارک و تأیید آن»، «واکنش هلند در مقابل بصره» (ص ۱۱۵)، «رابطه هلند با میرحسین و کریم‌خان»، «تقویت خارک و جمعیت آن»، «عقب‌نشینی نهایی کمپانی هند شرقی از بصره» (ص ۱۲۲)، «رابطه هلند با کریم‌خان»، «ظهور میرمهنا - دزد دریایی» (ص ۱۴۱)، «حمله میرمهنا به خارک»، «رابطه هلند با بنوکعب»، «آشتی با میرمهنا»، «فعالیت کریم‌خان بر ضد بنوکعب و میر مهنا»، «کمپانی هند شرقی خارک را ترک می‌کند»، «حمله هلند به میر مهنا»، «سقوط خارک»، «واکنش آمستردام»، «مرگ میر مهنا» و مباحث دیگری که با یک نتیجه‌گیری در ص ۱۷۲ به موضوع مهم و جذابی اتصال می‌یابد: «برخی وجوه زندگی اروپایی در خلیج فارس». در این

پی‌نوشت‌ها

1. Willem Floor
2. Monogram
3. Commercial Conflict between Persia and the Netherlands, 1712-1718
4. The Dutch East India Company (VOC) and Diewel. Sind (Pakistan) in the 17th and 18th Centuries: Based on original Duth records.
5. The Afghan occupation of Safavid Persia
6. A Fiscal History of Iran in the Safavid and Qajar Periods, 1500-1925
7. Institutions Safavid Government
8. Traditional Crafts in Qajar Iran, 1800-1925
9. Agriculture in Qajar Iran
10. The First Dutch-Persian Commercial Conflict: The Attack on Qishm Island: 1645
11. Public Health in Qajar Iran
12. The History of Theater in Iran
13. Iran wall Paintings and other Figurative mural Art in Qajar
14. The Persian Gulf: A Political and Economic history of five port cities: 1500-1730
15. Labor and Industry in Iran, 1850-1941
16. Guilds, Merchants & Iran Ulama in Nineteenth Century
17. The Rise and Fall of Nader Shah: Dutch East India Company Reports: 1730-1747
18. Textile imports into Qajar Iran: Russia versus Great Britain, The Battle for Market Domination.
19. The Pesian Gulf: Rise and fall of Bandar-e Lengeh.
20. Dastur al-Moluk: A Safavid state Manual.
21. Travels Through Nerthen Persia: 1770-1774 By Samuel Gottlieb Gmelin.
22. Titles & Emoluments in Safavid Iran
23. Travels in Iran & the Caucasus in 1647 and 1654

۲۴. اقبال آشتیانی، عباس؛ مطالعاتی در باب بحرین و جزایر و سواحل خلیج فارس، چاپخانه مجلس، تهران: ۱۳۲۸ شمسی، ص ۱۸.
۲۵. دلد، اسکندر؛ سلطه‌جویان و استعمارگران در خلیج فارس، مؤسسه انتشارات نوین، تهران: ۱۳۶۳، صفحات ۱۰۴ و ۱۰۲.
۲۶. طلوعی، محمود؛ نبرد قدرت‌ها در خلیج فارس، مؤسسه پیک ترجمه و نشر، تهران: ۱۳۶۶، ص ۵۹.
۲۷. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه ر ک به: دکتر الهی، همایون؛ خلیج فارس و مسائل آن، شرکت آموزشی فرهنگی و انتشاراتی اندیشه با همکاری نشر قومس، تهران: ۱۳۶۸، به‌ویژه بخش سوم از قسمت اول.
۲۸. تاریخچه، اهداف، علل پیدایش و عملکردهای شورای همکاری خلیج فارس، ص ۱۹ به نقل از: دکتر محمدرضا حافظ‌نیا، خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، تهران: ۱۳۷۱، صص ۲۶۷-۲۶۸.

ذکر نام بازرگانان معروف خارک، ایجاد کارخانه در خارک به دست هلندی‌ها، از جمله عناوین مهم این فصل است. «سود یا زیان» (ص ۱۹۰) و «دلایل شکست» (ص ۱۹۲)، در کنار «واردات کالاهای هلندی» (ص ۱۹۷) مباحث جذاب این فصل را تشکیل می‌دهند.

فصل شش یکسره به مسقط اختصاص یافته این فسه پانزده صفحه است و «درآمد» آن با پنج بخش فرعی به «نتیجه‌گیری» (ص ۲۲۲) ختم می‌شود. «طرحی برای سفرهای سالانه‌ی دریایی به مسقط»، «نخستین سفر دریایی به مسقط»، «دومین سفر دریایی به مسقط» و «بازسازی سفرها» از جمله این بخش‌ها هستند. پیش‌تر خوانده بودیم که عمانی‌ها با فرهنگ دریانوردی خو گرفته بودند به‌گونه‌ای که خود اقدام به توسعه‌ی دریایی خویش کردند و حوزه‌ی حاکمیت و نفوذ خود را تا سواحل شرقی آفریقا (زنگبار، موکادیشو و مومباسا) و سواحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان (قشم، بندرعباس، جاسم و گواتر) توسعه دادند و پرتغالی‌ها و سایر نیروها را بیرون نمودند و تا مدت‌ها مسقط را به عنوان مرکز مهم راه‌های دریایی حمل کالا و برده و در نتیجه مرکز تولید درآمد برای کشور عمان درآورده بودند.^{۲۸}

نویسنده اما باز هم به کریم‌خان زندباز می‌گردد. او می‌گوید پس از قتل نادرشاه افشار، ایران یکسره گرفتار آشوب شد اما کریم‌خان با اقتداری مثال زدنی بر اوضاع مسلط شد. با دزدان دریایی جنگید. با عرب‌های جواسم جلفار مبارزه و آنان را سرکوب کرد. به مسقط و بصره لشکر کشید و آن سرزمین‌ها را به تصرف خویش درآورد.

واپسین و شاید جالب‌ترین فصل کتاب به «شکل‌گیری بوشهر» اختصاص دارد، ۹۲ صفحه است و از ۳۵ بخش فرعی تشکیل شده. نویسنده پس از ارائه تاریخی مختصری پیرامون بوشهر، به نام این شهر می‌پردازد. او با طرح یک سؤال خواننده را با خود همراه می‌سازد: ری‌شهر یا بوشهر؟... وضعیت بوشهر در ایران پیش از اسلام، بوشهر در زمان صفویان، تبدیل ری‌شهر به بوشهر، بوشهر در نخستین دهه‌های قرن ۱۸، تبدیل شدن بوشهر به یک پایگاه تجاری، توسعه‌ی سیاسی بوشهر پس از افشاریه، ارتباط بوشهر و بندر ریگ، بیرون راندن هلندی‌ها، جنگ با قبایل کعب، توافقات تجاری، کریم‌خان و حمایت‌های دریایی انگلیس، مسائل اسلام آباد، حمله کریم‌خان به کعب، مسأله‌ی بصره، اشغال بوشهر توسط رئیس باقرخان تنگسیری، شیخ‌ناصر و از دست دادن بوشهر، پناه آوردن شیخ ناصر به قاجارها و تجارت بوشهر از جمله مباحث مطرح شده در این فصل هستند که با یک نتیجه‌گیری در ص ۳۱۲ خاتمه می‌یابد.

پس از یک مؤخره، بخش ضمائم آغاز می‌شود. ضمیمه‌ی یک به «پروژه‌ی بحرین در سال ۱۷۵۴» اختصاص دارد. ضمیمه‌ی دو «صید مروارید در خلیج فارس در سال ۱۷۵۷» نام گرفته و ضمیمه‌ی سه که خود از چهار بخش فرعی‌تر تشکیل شده، «فرامین سلطنتی» نام دارد. کتاب‌شناسی و پس از آن نمایه‌ی عام قسمت‌های پایانی این کتاب مهم و مفصل هستند.

ترجمه‌ی هر یک از آثار ویلم فلور کاری درخور است که به روشن ساختن زوایای مختلف - و گاه تاریک - تاریخ قرون اخیر ایران یاری می‌رساند. اما به نظر می‌رسد که برگردان و ارائه سه‌گانه‌ی او در خصوص خلیج فارس و شهرهای پیرامونی آن حکم وظیفه را دارد. این تکلیف با حمایت‌های همه‌جانبه و مسئولان و پای نهادن مترجم یا مترجمان زبده و آشنا با تاریخ، جامعه‌ی عمل خواهد پوشید.